

DISPUTA TERITORIALA PENTRU INSULELE BRĂILEI (1918)

Rezumat: Un episod mai puțin cunoscut din istoria României este disputa teritorială din 1918, asupra insulelor dintre Hârșova și Brăila. După ce guvernul Marghiloman este nevoit să renunțe la Dobrogea, Bulgaria consideră că noua graniță fluvială cu România îi dă dreptul la mai multe insule dunărene. Pentru a soluționa această dispută, cele două guverne decid să apeleze la un tribunal internațional de arbitraj.

Cuvinte-cheie: Dunăre, frontieră, insule, arbitraj.

În seara zilei de 5 mai 1918 (stil nou), Alexandru Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri, are o discuție finală cu delegația bulgară care participa la negocierile de pace dintre România și Puterile Centrale. Printre aceștia observă o figură nouă: „un marinăr negru mustăcios.” În discuție este adus noul statut al Dobrogei: „De la început bulgarii ridică chestiunea: Le trebuiesc insulele, adică teritoriul cuprins între cele două brațe ale Dunării, în dreptul Brăilei.”¹ Pentru a salva țara de la pieire, guvernul român acceptase deja, prin pacea preliminară de la Buftea, cedarea Dobrogei întregi, „până la Dunăre”.² Prin urmare, fluviul urma să devină graniță de stat până la vărsarea sa în Marea Neagră. În baza acestei noi realități, delegația bulgară invoca principiul talwegului pentru stabilirea graniței dintre două state riverane. Altfel spus, România ar fi trebuit să renunțe la teritoriul dintre brațele Dunării, deoarece singurul braț navigabil era cel din stânga. Poziția bulgară în privința insulelor dunărene nu era însă unitară. Șeful delegației bulgare, ministrul de Finanțe, Dimităr Toncev, era sceptic în privința solicitărilor inițiale venite de la Cartierul General al armatei bulgare. Prin urmare, la 24 aprilie, Toncev îi împărtășea președintelui Consiliului de Miniștri de la Sofia, Vasil Radoslavov, îngrijorările legate de dispozițiile primite de expertul Cartierului General, capitan rang II Nedelcio Nedev (marinarul mustăcios menționat de Marghiloman), respectiv ca delegația bulgară să solicite la negocierile de pace de la București ca „toate insulele de

*Cercetător științific I, Institutul de Studii Sud-Est Europene, e-mail: dcainbalcani@gmail.com.

¹ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, III, București, 1927, p. 503.

² Constantin Argetoianu, *Memorii*, III-IV, Ediția a II-a, revăzută și întregită de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2008, p. 388.

pe Dunăre să rămână în stăpânirea noastră, prin urmare granița pe Dunăre să nu treacă după talweg, ci mai la nord, după insule”. Ministrul Toncev își argumenta punctul de vedere: „Această solicitare a noastră, după părerea experților, cu greu poate fi susținută și chiar dacă se reușește să fie introdusă o asemenea graniță ea reprezintă pe viitor un motiv permanent de neînțelegeri, iar beneficiile economice pentru Bulgaria vor fi neînsemnate. Mai ușor și mai practic este de a se menține ca graniță linia ideală a talwegului și să păstrăm pentru noi doar 10 ostroave diferite, cu importanță militară, pe întregul curs al Dunării care revine României.”³

La auzul solicitărilor formulate de partea bulgară, delegații români au invocat faptul că acest teritoriu nu a făcut niciodată parte din provincia pe care o cedau Puterilor Centrale. Punctul lor de vedere era susținut atât de către delegația germană, cât și de cea austro-ungară.⁴ Pentru a pune capăt acestei chestiuni, care risca să întârzie încheierea tratatului de pace, părțile au ajuns la un compromis. A fost redactat următorul protocol: „La Nr. 1 al Păcii preliminare încheiată în ziua de 5 martie 1918, la Buftea, este stipulat că România cedează Puterilor Aliate ‘Dobrogea până la Dunăre’. Cum însă s-au ivit divergențe de părere asupra interpretării dacă după această stipulațiune teritoriul situat între Hârșova și Brăila și cuprins între brațul principal apusean al Dunării (veche Dunăre) și brațul Cremenea urmează să fie cedat aliaților, toate Puterile interesate au convenit de a supune această chestiune rămasă deschisă în art. X al Tratatului de Pace unui arbitraj. Convențiunea de arbitraj va fi încheiată fără întârziere de guvernele bulgar și român, luându-se ca normă dispozițiunile generale ale convențiunei din Haga pentru rezolvarea pacifică a conflictelor internaționale, din 18 octombrie 1907. Tribunalul arbitral va fi compus din câte un membru numit de către cele două Guverne și de un supraarbitru neutru, pentru a cărui desemnare va fi rugat Președintele Confederațiunei Elvețiene.”⁵ Nu era pentru prima dată când România și Bulgaria intenționau să se adreseze unei Curți internaționale de arbitraj din cauza unor insule de pe Dunăre. Un caz asemănător se petrecuse la începutul anului 1900.⁶

Soarta Dobrogei implica, deopotrivă, speranțe și decepții pentru autoritățile de la București și Sofia. Guvernul român înaintase deja părții bulgare o notă în care își expunea, cu fermitate, drepturile asupra provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră: „Regatul român are asupra Dobrogei drepturi vechi și drepturi noi. În favoarea drepturilor sale vechi vorbește limpede

³ Tsentralen Durjaven Arhiv, fond 176k, opis 3, a.e., 863, s. 76.

⁴ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 503.

⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Fond 71/1914, EII-2, vol. 51, f. 61.

⁶ Pentru detalii vezi Daniel Cain, *Dunărea ca graniță, în relațiile româno-bulgare (1879-1913)*, în Andrei Timotin (ed.), *Dinamici sociale și transferuri culturale în Sud-Estul european (secolele al XVI-lea - al XIX-lea)*, București, Editura Academiei Române, 2019, pp. 342-349.

Istoria. În sprijinul drepturilor sale noi se rostește cu neclintită tărie realitatea imediată, însăși evidența. [...] Ce s-a găsit în Dobrogea când am realipit-o Patriei Mume? Nimic. O țară de pășune. Ce este astăzi Dobrogea după numai 40 de ani de muncă românească? Totul. O țară înfloritoare. O țară admirată de toată lumea pentru bogăția și prosperitatea ei mereu crescândă, pentru avântul și ritmul viguros al eforturilor ei de sănătoasă și temeinică înaintare, pentru roadele fericite ce le-a dat pe toată întinderea vastelor ei orizonturi. Voința românească în robusta ei afirmare, pentru locul ce repede i l-a determinat forța de viață a Statului român în marea mișcare economică și de transport a lumii moderne. O țară care este chiar râvnită și aprig poftită. [...] Ce a fost Dobrogea, știm noi, știe toată lumea. Ce este azi Dobrogea, vedem cu toții, vede toată lumea. Ce va fi Dobrogea, ce trebuie să fie – e tot atât de clar. Trebuie să fie, să rămâie românească și, în dreapta judecată a lucrurilor care mai curând sau mai târziu trebuie neapărat să izbândească, așa va fi. Nimic și nimeni n-o poate înstrăina, oricare ar fi împrejurările zilei.”⁷ Cât privește poziția Sofiei, premierul Vasil Radoslavov se va plânge că, din cauza insistenței de a obține întreaga Dobroge, până la gurile Dunării, Bulgaria a fost tratată la București mai degrabă ca o țară învinsă, nu ca o aliată a Puterilor Centrale.⁸

La mai puțin de 48 de ore de la redactarea protocolului privind recurgerea la medierea unui curți de arbitraj, România și Puterile Centrale semnau Tratatul de pace de la București. Potrivit prevederilor sale, România ceda Bulgariei nu doar Dobrogea de Sud (obținută în 1913), ci și partea de jos a Dobrogei de Nord, până aproape de linia de cale ferată Cernavodă – Constanța. Restul Dobrogei de Nord urma să fie administrat de Puterile Centrale, în regim de condominiu. Tratatul de pace prevedea ca granița dunăreană între România și teritoriul cedat Bulgariei și celorlalte Puteri Centrale (Germania, Austro-Ungaria și Turcia) să urmeze talwegul fluviului. Linia acestuia urma a fi convenită de părțile interesate „îndată după semnarea tratatului de pace; punerea semnelor se va face în toamna lui 1918, pe timpul apelor scăzute”.⁹ Ca o coincidență, în acel an trebuia efectuată prima revizuire a talwegului, conform prevederilor Convenției privind delimitarea graniței fluviale dintre România și Bulgaria, semnată în 1908. Această revizuire însemna, de fapt, o nouă împărțire a insulelor de pe Dunăre, ca o consecință a dinamicii hidrologice a fluviului. În acest scop, cele două țări se obligau, la 1908, să desemneze o comisie mixtă de revizuire. Printre altele, această comisie trebuia să recunoască talwegul fluviului pe porțiunile unde Dunărea

⁷ AMAE, Fond 71/1914, EII-2, vol. 51, f. 17-18.

⁸ Vasil Radoslavov, *Bălgarija i svetovnata kriza*, Sofia, Izdatelstvo na Bălgarskata Akademija na Naukite, 1993, s. 210.

⁹ *Actele tratatului de pace de la București. Marți, 24 aprilie/7 maiu 1918. Textul românesc*, f.l., f.a. [1918], pp. 5-6.

este despărțită, prin insule, în mai multe brațe.¹⁰ Acest articol va fi invocat, în primăvara anului 1918, de către delegații bulgari, în timpul negocierilor de pace dintre România și Puterile Centrale.

Există informații despre existența, în vara lui 1918, a unui proiect de compromis, redactat în limba germană, primit cu multă rezervă de diplomația română. Cel însărcinat cu formularea de observații asupra acestui proiect este Nicolae Docan, director al Direcției Afacerilor Politice și al Contenciosului din Ministerul Afacerilor Străine. Docan avea o solidă cultură juridică, fiind implicat, în 1915, în redactarea unui studiu intitulat *Noțiuni de drept internațional maritim și fluvial*.¹¹ Argumentația lui Docan dezvăluie nu doar istoricul trasării graniței pe Dunăre, ci și impedimentele de care se lovea partea română în pregătirea pledoariei în fața comisiei de arbitraj: „Judecata arbitrară trebuie să aibă deci scopul de a stabili dacă înainte de alipirea Dobrogei către România (1879), terenul contestat a făcut parte din teritoriul Țării Românești sau din teritoriul otoman, din care făcea parte și Dobrogea. Pentru timpurile mai vechi chestiunea nu se poate lămuri cu siguranță, pentru că încă din sec. XV și XVI turcii au pus stăpânire pe mai multe cetăți românești: Giurgiu, Turnu, Brăila, Hotin, Akerman etc, pe care le-au prevăzut cu întărituri puternice, și pentru necesitățile garnizoanelor din ele au uzurpat și luat în stăpânire teritoriul din jurul cetăților. La Brăila turcii stăpâneau astfel atât teritoriul astăzi contestat, cât și aproape întreg județul Brăila de astăzi. Această stare de lucruri a durat până la 1829, când Principatele trecând sub administrația Rusiei, turcii au fost nevoiți să restituie terenurile uzurpate; tot atunci s-a procedat pentru întâia oară la delimitarea Țărilor române despre Imperiul otoman. O comisiune ruso-turcă, pe lângă care s-au alipit și delegați români, a făcut atunci delimitarea apelor Dunării și a împărțit ostroavele din fluviu, iar în procesele verbale ce a încheiat Comisiunea arată că în aval de Hârșova fluviul se continuă prin așa numita ‘Dunărea Veche’, astfel încât terenul astăzi contestat a fost trecut atunci fără nici o contestație în partea Țării Românești și a fost alipit la județul Brăila, din care a făcut necurmat parte de la 1830 încoace. Singurele acte publice internaționale și singurele titluri indiscutabile pe care întemeiem stăpânirea noastră asupra zisului teritoriu sunt deci actele Comisiunei de delimitare de la 1830, adică: a) procesele ei verbale, b) harta cursului Dunării pe care a alcătuit-o atunci, c) hărțile de detaliu pe care le-a ridicat cu același prilej, d) tablourile statistice ale teritoriilor restituite la 1830 Țărilor române. Toate aceste acte se aflau în original în arhiva acestui Departament, copii și corespondențe relative la ele se găseau în Arhiva Statului, la Academia Română, la Ministerul de Domenii (care însă își depusese o parte din actele vechi la Arhiva Statului) și, în sfârșit,

¹⁰ Desbaterile Senatului, Nr. 31/5 martie 1908, Sesiunea ordinară 1907-1908, Ședința de la 15 februarie 1908, p. 427-430.

¹¹ *Noțiuni de drept internațional maritim și fluvial* (1915), ediție îngrijită de Adrian-Bogdan Ceobanu și Constantin Ardeleanu, Editura Militară, București, 2022.

În arhiva Camerei Deputaților se găseau dosarele Obșteștei Obiscinuite Adunări, de la 1830 încoace. Din nenorocire, arhiva Camerei a fost distrusă iar actele acestui Departament, ale Arhivei Statului și ale Academiei Române au fost trimise și împrăștiate în Rusia, astfel încât acum când avem nevoie de ele, nu avem la îndemână nici un titlu autentic pe care să-l înfățișăm judecății arbitrale și trebuie să recurgem la probe indirecte cu care să dovedim măcar că de la 1830 la 1879 am făcut acte de stăpânire în teritoriul contestat. Ori strângerea acestor dovezi – pe care o începusem de altfel în scurtul timp cât am stat în București – este în împrejurările actuale foarte anevoioasă și cere un timp îndelungat.” În plus, mai constata Docan, „proiectul de compromis prevede că memoriile înaintate tribunalului arbitral vor fi însoțite de copii legalizate a tuturor actelor de care părțile voiesc a se servi. Este ușor de înțeles că aceste copii nu vor fi de nici un folos, pentru că supraarbitrul nu va putea lua la cunoștință de actele redactate în limba română, nici arbitrul român de cele scrise în bulgărește. Va trebui deci neapărat ca actele să fie însoțite și de traducerea lor în limba de care se va servi tribunalul – ceea ce va întârzia încă pregătirea materialului. Nu trebuiește uitat de asemeni că majoritatea actelor de care ne servim noi sunt scrise cu caractere chirilice, astfel încât ele vor trebui mai întâi transcrise cu litere latine și apoi traduse, ceea ce cere un timp îndelungat.” Din aceste considerente, diplomatul român aprecia că termenul de depunere a actelor trebuia prelungit cu 4-6 luni. Procedura se prefigura a fi și mai greoaie, în condițiile în care tribunalul arbitral urma a funcționa la Haga. „Această alegere este un adevărat non-sens, căci a alerga fără nici o necesitate tocmai în celălalt capăt al Europei, și de acolo iar îndărăt la București sau Sofia ori de câte ori în cursul judecății va fi nevoie de un act nou sau de o lămurire nouă este, mai ales în împrejurările actuale, când călătoriile sunt atât de lungi și de grele, a complica lucrurile pentru plăcerea de a le complica. Tribunalul nu poate funcționa decât la București sau la Sofia și aceasta pentru că 1) în aceste două orașe se găsesc actele de care părțile vor avea poate încă nevoie în cursul dezbaterilor, și interpretii care să le poată traduce, și 2) pentru că o descindere la fața locului va fi neapărat necesară. Și o atare descindere s-ar face foarte greu sau poate s-ar respinge chiar dacă tribunalul ar trebui să se transporte de la Haga în teritoriul contestat și apoi să se întoarcă iar la Haga spre a da sentința.”¹²

Autoritățile bulgare au luat, la fel de în serios, pregătirea argumentației pentru tribunalul arbitral. Dovada se află în arhivele militare bulgare, unde se păstrează un consistent memoriu, de 165 de pagini, despre importanța economică și militară a insulelor revendicate. Autorul acestui document, datat 24 august 1918, este căpitanul de marină Nedelcio Nedev.¹³ Acesta era o autoritate în materie, fiind proaspăt autor al unui volum despre dreptul

¹² Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, Arhiva N. Docan, IV mss, Arbitrajul cu Bulgaria pentru hotarul pe Dunăre, f. 1-8.

¹³ Държавниат военнoисторически архив (ДВИА), фонд 42м, opis 1, a.e. 268.

internațional fluvial pe Dunăre.¹⁴ Căpitanul Nedev analizează modul în care autoritățile române și cele bulgare interpretau prevederile Tratatului de pace de la București. Faptul că România ceda Dobrogea „până la Dunăre” nu putea însemna decât un singur lucru: „până la talwegul Dunării”. Principiu acceptat de partea română în cazul Dobrogei de Sud, cedată Bulgariei, dar contestat în ceea ce privește Dobrogea de Nord aflată sub condominiul Puterilor Centrale. Guvernul român înțelegea să renunțe exact la acea Dobroge pe care a primit-o în 1878, prin decizia Congresului de la Berlin. Mai precis, noua graniță nu putea fi decât vechea graniță româno-turcă din 1878, stabilită prin Tratatul de la Adrianopol, din 1829. Doar că, din punct de vedere bulgar, acest tratat nu a trasat o graniță, ci doar a stabilit un principiu de delimitare. Așadar, esența acestei dispute teritoriale consta în recunoașterea talwegului Dunării. În privința porțiunii cuprinse între Hârșova și Brăila, partea română recunoștea doar vechiul talweg, cel pe care Dunărea l-a avut în 1830. Partea bulgară, în schimb, insista pentru noul talweg, cel de pe brațul stâng al Dunării. După ce a studiat toate documentele referitoare la delimitarea graniței pe Dunăre din perioada 1829-1879, ofițerul bulgar ajungea la următoarea concluzie: insulele aflate în dispută au ajuns, în 1830, în posesia Țării Românești doar datorită faptului că erau situate în stânga talwegului Dunării din acea perioadă. În momentul de față, își continuă argumentația Nedev, când talwegul s-a mutat pe brațul stâng al fluviului, acest teritoriu trebuie tratat în același mod ca în 1830, când s-a trasat granița. Mai precis, ca o insulă care nu aparține nici unui mal al Dunării. Prin urmare, pentru autoritățile bulgare, această dispută teritorială nu se rezuma la niște insule, ci la principiul după care trebuia trasată noua graniță pe Dunăre, de la Silistra și până la brațul Sf. Gheorghe.¹⁵

Insistența părții bulgare pentru obținerea unei noi granițe fluviale cu România nu se baza doar pe justetea unor argumente juridice. În joc era și importanța militară și economică pe care o puteau dobândi insulele de pe Dunăre în vreme de război. Încă din octombrie 1917, o comisie militară a fost însărcinată să stabilească care ar fi granița cea mai favorabilă pe Dunăre pentru Bulgaria, din punct de vedere militar și economic. Operațiunile efectuate de armata română în toamna anului 1916 au arătat beneficiile stăpânirii unor insule și a unor canale. Era menționat cazul operațiunii de la Flămânda, când trupele române au trecut Dunărea, în Bulgaria, cu ajutorul unui pod de pontoane, construit peste insula Lungu. Prin urmare, stăpânirea insulelor din amonte de Brăila ar fi avut o indiscutabilă importanță strategică în cazul unui nou război cu România. Ofițerii bulgari erau îngrijorați de perspectiva ca granița fluvială în zona Hârșova – Brăila să fie stabilită pe brațul drept al Dunării, parțial navigabil. Această variantă ar fi creat greutăți vizibile vaselor militare bulgare, obligate să navigheze între Hârșova și Brăila

¹⁴ Nedelcio Nedev, *Dunav ot gledishte na savremennoto rechno konventzionalno pravo*, Sofia, 1917, 196 pag.

¹⁵ DVIA, fond 42m, opis 1, a.e. 268, s. 108-126.

doar în anumite perioade, când acest braț al Dunării era navigabil. Era invocată și importanța pe care o putea dobândi stăpânirea insulelor în disputa asupra transportului fluvial și a economiei Bulgariei. Dunărea reprezenta o rută naturală de transport pentru mărfurile bulgărești. Dacă brațul drept al Dunării ar fi ajuns în stăpânirea exclusivă a statului bulgar, acesta putea fi transformat, prin investiții, într-o arteră navigabilă, care să stimuleze dezvoltarea infrastructurii de transport fluviale. Memoriul căpitanului Nedev remarcă beneficiile economice pe care le avea statul care stăpânea insulele situate între cele două brațe ale Dunării. Datorită condițiilor hidrografice, aceste insule erau folosite de locuitorii din zona Brăilei nu doar pentru pescuit, ci și pentru creșterea animalelor. Ofițerul bulgar menționa, nu fără regret, că de aceste beneficii economice se bucurau în acel moment doar trupele germane, în administrația cărora se aflau aceste insule.¹⁶

Reușita proiectului de revizuire a graniței pe Dunăre depindea, în primul rând, de statutul Dobrogei de Nord. Cât timp această provincie era controlată de Puterile Centrale, bulgarii aveau puține șanse de reușită. Abia în septembrie s-a ajuns la un nou acord privind nordul Dobrogei, care a trecut sub control complet bulgar în schimbul anumitor angajamente asumate de cabinetul de la Sofia față de aliații săi. Este însă un act lipsit de importanță juridică, având în vedere că Bulgaria a fost forțată să capituleze o săptămână mai târziu. La sfârșitul anului 1919, administrația românească se reîntorcea în Dobrogea. Semnat la 27 noiembrie 1919, tratatul de la Neuilly restabilește granița româno-bulgară din 1913 și reconfirmă granița fluvială între România și Bulgaria, potrivit principiului talwegului. La acel moment, disputa teritorială în jurul insulelor dintre Hârșova și Brăila era deja istorie.

TERRITORIAL DISPUTE FOR THE ISLANDS OF BRĂILA (1918)

Abstract : A lesser-known episode in Romanian history is the 1918 territorial dispute over the islands between Hârșova and Brăila. After the Marghiloman government is forced to give up Dobrogea, Bulgaria considers that the new river border with Romania gives it the right to more Danubian islands. To settle this dispute, the two governments decide to turn to an international arbitration tribunal.

Keywords : Danube, border, islands, arbitration.

¹⁶ DVIA, fond 42m, opis 1, a.e. 268, s. 150-165.